

Inleiding

Het boekje Prediker is ongeveer 22 eeuwen geleden geschreven, in de 3^e eeuw voor Christus. De ondergang van de koning en tempel was al gebeurd, de ballingen waren terug. En de wederopbouw van Jeruzalem was alweer 200 jaar geleden voor elkaar gekomen.

Palestina onderging in die tijd een sterke invloed van de Griekse levensbeschouwing, waarbij accenten werden geplaatst op het denken over het lot van de enkeling en wereld. Ideeën over het hiernamaals doen de ronde en belangstelling voor menselijke waarden is sterker dan de vroegere nationale betrokkenheid. Het is een klimaat van denken dat prikkelt tot diepere bezinning op de mens en zijn lot.

In de dagen van Prediker werd Palestina overheerst door andere volkeren, maar er was sprake van een zekere politieke en economische stabiliteit. Er werd hard gewerkt en winst gemaakt, er was welvaart en wellicht was men ook gelukkig. De vraag was niet allereerst de vraag naar het eigene van Israël als volk, maar de vraag naar het mens-zijn, naar het gelovig mens-zijn in de concrete situatie van toen. Voor een jood stond het geloof centraal: er is maar 1 God. Deze God is de schepper van de wereld en van de mens. Voor de mens volgen hieruit een aantal verplichtingen en opvattingen die voor alle joden duidelijk waren. Prediker is een kind van deze wereld.

In de vorm van Spreuken, van levenswijsheden, was er in Israël een lange traditie waarin men stil stond bij de levenskunst. Het is de gewone praktische, pragmatische wijsheid. Richtlijnen voor een verstandig en welgeordend leven. Bij Prediker vinden we een verdiepte vorm van deze wijsheid, waarin meer wordt ingegaan op de zin van het leven, op het lot van de mensen, op de basis van ethiek. Prediker kent hierbij een zeker scepticisme, hij observeert, is kritisch en bekijkt alles van een afstand.

In Lucas 12 lezen we het verhaal over de hoogmoed van een rijke man. Dit naar aanleiding van een vraag uit de menigte: 'Meester, zeg tegen mijn broer dat hij de erfenis met mij moet delen!' Maar Jezus zegt dan oa: 'Pas op, hoed je voor hebzucht, want iemands leven hangt niet af van zijn bezittingen, zelfs niet wanneer hij die in overvloed heeft'.

Voordat we gaan lezen in Prediker, gaan we zingen: Lied: 802: 1, 3

Lezen: Prediker 2: 1 – 11

Lied 797: 1, 2, 6

Lezen Lucas 12: 13 – 21

Lied 845: 1, 3

Overdenking

Rond 900 voor Christus werden in India verschillende soorten wedstrijden gehouden, net zoals nu en overal in de wereld.

Bij 1 wedstrijd ging het om hoe de aanwezigheid van God, of in dit geval Brahman, kan worden opgeroepen: de uitdager stelt een raadselachtige vraag, waarop de tegenstander moet antwoorden op een passende, maar even ondoorgroendelijke wijze. De winnaar is degene die zijn tegenstander tot zwijgen weet te brengen; op dat moment van stilte, waarin de ontoereikendheid van taal wordt onthuld, is het Brahman aanwezig, zich enkel manifesterend in het besef van de onmacht van het gesproken woord.

Het pseudoniem voor Prediker is Qohelet (Koohelet), waarschijnlijk een eretitel voor iemand die in een gemeente een belangrijk ambt bekleedt.

Luther heeft het ooit vertaald in Prediker, en zo is het gebleven.

In de tekst laat hij doorschemeren dat hij een rijk man is, als een oosterse koning, en naam verwierf als bouwheer. Dat hij een man van aanzien is. Hij identificeert zich niet met Salomo, maar hij omgeeft zich met de luister van een grote verre koning.

Hij was waarschijnlijk een 'wijze'. Het was zijn beroep 'wijze' te zijn. In de tijd van Prediker was een wijze een figuur die als geestelijk leider een woordje meesprak. In het hele openbare leven van Israël. Als intelligentsia hadden wijzen een stem in alle zaken van onderwijs, rechtsspraak, letteren, politiek en diplomatie. Vaak waren ze betrokken bij buitenlandse handel, ze hielden er boerderijen op na waar pachters voor hen werkten. Veel van deze wijzen hadden een eigen school waar ze jongeren onderrichtten.

Zulk een wijze was ook Prediker. Hij was allereerst een zoeker, iemand die ondervroeg en luisterde, studeerde en stil was. Hij was een geleerde, filosoof, denker en pedagoog en wellicht door zijn succes als pedagoog kreeg hij de ere titel Qohelet. Misschien trok hij rond en verkondigde hij zijn wijsheden ook op straat, zoals cynici en andere Griekse filosofen.

Als wij ons afvragen wat de bijbel eigenlijk is zouden we kunnen zeggen: het verhaal van een menselijke bestaanservaring. Van een gelovige bestaanservaring. De bijbel bevat getuigenissen en visies van mensen en van een volk op hun bestaan. Het bijzondere is dat zij in hun bestaan Gods aanwezigheid ervaren en dat die ervaring een enorme invloed heeft op de enkeling en volk.

Het zijn gekleurde verhalen, met een bepaalde interpretatie van het bestaan, een interpretatie die tijdgebonden en gebrekkig is. Het zijn mensen die spreken, mensen met hun desillusies, mensen die gejuicht en gevloekt hebben, mensen die zochten en geloofden.

En uit die warwinkel van teksten komt er een levenshouding naar voren die voor gelovigen van nu een inspiratiebron kan zijn en een 'licht voor hun voeten'.

Predikers verhaal past tussen al die andere verhalen.

Hij zwelgt niet in het religieuze verleden. Hij observeert nuchter en stelt vragen en komt tot de conclusie dat het allemaal erg duister voor hem blijft. Toch is hij een gelovige, hij weet God aanwezig in alle dingen van zijn leven; maar er blijven vragen en onopgeloste raadsels.

Prediker is belangwekkend omdat hij schreef in een tijd van een bijzondere overgang.

Een paar eeuwen voor de tijd van Prediker heeft de menselijke geest een belangrijke ontwikkeling gedaan, nieuwe filosofieën getuigen daarvan: In China Lao-Tse en Confucius, In Griekenland Socrates en anderen, In India Mahavira en Boeddha, waarbij de autonomie van het bewustzijn belangrijk wordt en de persoonlijke reflectie haar intrede doet.

Het Griekse filosofische denken kwam heel dichtbij, dichtbij de vrijwel gesloten wereld van Israël.

Waarbij

- Grote levensvragen werden gesteld over zin en betekenis van het bestaan
- De onafwendbaarheid van de dood als een paal boven water kwam te staan
- Vragen over het hiernamaals meer naar voren kwamen
- Het oude systeem van de goddelijke vergelding steeds meer betwijfeld werd

Dit betekent het einde van de mythische geborgenheid waar tot nog toe bijna alle verhalen in de bijbel van getuigen. Gevestigde zekerheden verdwijnen en een kritische houding wordt belangrijker.

Prediker merkt dat hij in de taal van die tijd niet zijn denken en ervaren kan verwoorden, het is geklets geworden, de taal is versleten. Het lijkt of hij voelt dat er meer is, dat er een nieuwe tijd aanbreekt, aan het uitbreken is, en hij weet de rijkdom, maar hij kan alleen maar stamelen en tastend zijn weg zoeken.

Want als er iets is wat alsmaar terugkomt en wat we ook lezen in het fragment van vandaag: het woordje 'lucht'

Het leven is vluchtig, vluchtig als een ademtocht, alles verdwijnt zoals adem verdwijnt, opgaat in de lucht

Het Hebreeuwse woord hier is **hèbel**, dat zoiets betekent als adem, windzuchtje, damp, stoom, lucht. iets dat geen stand houdt.

In het Nederlands kan je dan ook zeggen: ijdel ijler dan ijl = alles is damp

Bij Prediker is het woord **hèbel** parallel aan **ruach** = wind..

Het leven is lucht en wat men najaagt is wind

Wat betekent die ijdelheid, dat najagen van lucht?

Prediker gebruikt het woord vaak om het menselijk werken, het zich afbeulen te karakteriseren: het is steriel, zonder resultaat, er blijft niets over.

Het is: 'de mens beult zich af onder de zon: en waarvoor? Wat levert hem het op?'

Hij vraagt (nog) niet naar de zin, het doel of de betekenis.

Hij vraagt naar het nut, de opbrengst. Heel concreet dus.

En als hij het heeft over de totaliteit van het menselijk lot, dan dringt zich ook de ijdelheid op: er is wanorde, disharmonie, slechtheid, leugen. Hij is teleurgesteld in zijn verwachtingen: de dingen leveren niet op wat ze zouden moeten opleveren.

Er klopt iets niet

Dit niet kloppen, dit ongeordende, dat stelt Prediker steeds aan de kaak. Op allerlei manieren.

En daarmee stelt hij zich in de lijn van grote denkers in de tijd voor en na hem: over de voosheid en nutteloosheid van het bestaan en over hoe een praktische ethiek van een genietende levenshouding mogelijk zou moeten kunnen zijn. Maar dat laatste valt hem moeilijk. Hij moedigt het wel aan, getuige zijn woorden Prediker 5: 18 *'ook ieder mens, aan wie God rijkdom en schatten geeft, en die hij in staat stelt daarvan te eten en zijn deel te krijgen en zich bij zwoegen te verheugen – dat is een gave Gods'*

Het is tragisch dat hem dat zelf niet zo goed lijkt te lukken, want we lezen in hoofdstuk 2: vers 1

'Ik zei tegen mezelf: Kom laat ik proberen de genoegens van het leven te smaken en te genieten van het goed. Maar ook dat, ontdekte ik, is enkel leegte.

Een diepere reflectie op de mens met zijn eigen verantwoordelijkheid, geweten en nieuwe individuele mogelijkheden lijkt hem nog niet mogelijk te zijn.

Ik denk al met al dat de belangrijkste kracht van Prediker is dat hij zocht naar waarachtigheid en echtheid. In taal en daden. Hoe het ook soms lijkt op gestamel.

De cultuurcriticus Steiner heeft daarover gezegd:

'Het is zonder meer een feit dat taal grenzen heeft, dat het bestaan van een transcendente aanwezigheid in het weefsel van de wereld bewijst. Juist omdat we niet verder kunnen, omdat onze taal ons zo wonderbaarlijk in de steek laat, ervaren we de zekerheid dat een goddelijke betekenis de onze overstijgt en omhult'

Ik denk dat **dat** het is wat Prediker bindt aan de figuur Jezus uit het nieuwe testament.

Jezus leeft 300 jaar later. De invloed van het Hellenisme is veel sterker geworden inmiddels. Het dieper ingaan op de levensvragen van Prediker behoort tot de mogelijkheden van Jezus.

Jezus zegt veel hetzelfde als Prediker, maar hij gebruikt andere woorden.

Ook Jezus heeft kritiek op de oppervlakkigheid van zijn omgeving. Jezus zoekt ook naar niet-gemakkelijke oplossingen; naar waarachtigheid en echtheid.

De landheer die zoveel graan heeft dat hij het niet bergen kan, het voor zichzelf wil houden en daarom dan maar nieuwe schuren bouwt.

Wat een verspilling. Wat een ijdelheid.

Jezus zegt: het gaat om rijk zijn in God. Zoek zijn Koninkrijk. En de andere dingen zullen je erbij gegeven worden.

Zoek ook naar de stilte, waarin de ontoereikendheid van taal wordt onthuld, daarin is God aanwezig, zich enkel manifesterend in het besef van de onmacht van het gesproken woord.

Amen

